

درس خارج فقه، مضرت آیت الله مسینی بهشهری (دامت برکاته)

موضوع کلی: فصل فی مکروهاته

تاریخ: ۲۱ آذر ۱۳۹۶

مصادف با: ۲۳ ربیع الأول ۱۴۳۹

موضوع جزئی: وضو گرفتن در محل استنجاء، وضو گرفتن از ظرف نقره، طلا و...

جلسه: ۲۹

سال تحصیلی: ۹۶-۹۷

«الحمد لله رب العالمین و صلی الله علی محمد وآله الطاهیرین و اللعن علی اعدائهم اجمعین»

فصل فی مکروهاته

الثالث: «الوضوء فی مکان الاستنجاء»^۱.

به نظر مرحوم سید (ره)، سومین مورد از مکروهات وضو، وضو گرفتن در محل دستشویی کردن و استنجاء است.

دلیل حکم مذکور

جامع الأخبار؛ قال النبی (ص): «عَشْرُونَ خَصْلَةً تُورِثُ الْفَقْرَ... إِلَى أَنْ قَالَ: وَغَسْلُ الْأَغْضَاءِ فِي مَوْضِعِ الْإِسْتِنْجَاءِ...»^۲.

روایت مذکور، با روایات ذیل منافات دارد زیرا روایات ذیل بر خلاف روایت مذکور، بر جواز وضو گرفتن در محل استنجاء دلالت دارند:

روایت اول: عَنْ عَلِيِّ بْنِ حَسَّانَ عَنْ عَمِّهِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ كَثِيرٍ الْهَاشِمِيِّ مَوْلَى مُحَمَّدِ بْنِ عَلِيٍّ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ (ع)؛ قَالَ: بَيْنَا أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ (ع) ذَاتَ يَوْمٍ جَالِسٌ مَعَ مُحَمَّدِ بْنِ الْحَنْفِيَّةِ إِذْ قَالَ لَهُ: «يَا مُحَمَّدُ أَتَبْنِي بِإِنَاءٍ مِنْ مَاءٍ أَتَوْضَأُ لِلصَّلَاةِ»، فَأَتَاهُ مُحَمَّدٌ بِالْمَاءِ فَأَكْفَاهُ فَصَبَّهُ بِيَدِهِ (الْيَسْرَى عَلَى يَدِهِ الْيَمْنَى) ثُمَّ قَالَ: «بِسْمِ اللَّهِ وَبِاللَّهِ وَالْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي جَعَلَ الْمَاءَ طَهُورًا وَلَمْ يَجْعَلْهُ نَجِسًا»، قَالَ: ثُمَّ اسْتَنْجَيْ فَقَالَ: «اللَّهُمَّ حَصِّنْ فَرْجِي وَأَعِفَّهُ وَاسْتُرْ عَوْرَتِي وَحَرِّمْنِي عَلَى النَّارِ»، قَالَ ثُمَّ تَمَضَّمْ فَقَالَ: «اللَّهُمَّ لَقْنِي حُجَّتِي يَوْمَ الْفَاكِ وَأَطْلِقْ لِسَانِي بِذِكْرِكَ...»^۳.

روایت دوم: عَنْ أَبِي عُبَيْدَةَ الْحَدَّاءِ؛ قَالَ: وَضَّأْتُ أَبَا جَعْفَرٍ (ع) بِجَمْعٍ وَقَدْ بَالَ فَنَاولَتْهُ مَاءً فَاسْتَنْجَيْ ثُمَّ صَبَّيْتُ عَلَيْهِ كَفًّا فَعَسَلَ بِهِ وَجْهَهُ وَكَفًّا غَسَلَ بِهِ ذِرَاعَهُ الْأَيْمَنَ وَكَفًّا غَسَلَ بِهِ ذِرَاعَهُ الْأَيْسَرَ ثُمَّ مَسَحَ بِفَضْلَةِ النَّدَى رَأْسَهُ وَرِجْلَيْهِ^۴.

به نظر می‌رسد که آنچه در دو روایت مذکور، مبنی بر جواز وضو گرفتن در محل استنجاء آمده است بر اصل جواز وضو گرفتن حمل می‌شود و این، با روایت مذکور از رسول اکرم (ص) مبنی بر کراهت وضو گرفتن در محل استنجاء، منافاتی ندارد.

الرابع: «الوضوء من الآنية المفضضة، أو المذهبة، أو المنقوشة بالصورة»^۵.

به نظر مرحوم سید (ره)، چارمین مورد از مکروهات وضو، وضو گرفتن از ظروف نقره‌کوب یا طلاکوب یا منقوش به صور است.

۱. سید محمدکاظم، طباطبایی یزدی، العروة الوثقی، ج ۱، ص ۲۰۱.

۲. محدث نوری، مستدرک الوسائل و مستنبط المسائل، ج ۱، کتاب الطهارة، ابواب احکام الخلوة، باب ۲۹، ص ۲۸۴، ح ۷.

۳. شیخ حر عاملی، وسائل الشیعة، ج ۱، کتاب الطهارة، ابواب الوضوء، باب ۱۶، ص ۴۰۱، ح ۱.

۴. همان، باب ۱۵، ص ۳۹۱، ح ۸.

۵. سید محمدکاظم، طباطبایی یزدی، العروة الوثقی، ج ۱، ص ۲۰۱.

اطلاق کراهت استعمال ظروف نقره کوب یا طلاکوب یا منقوش به صور که در نصوصی که در رابطه با آوانی وارد شده‌اند [روایات باب ۶۵ و ۶۶ از ابواب نجاسات از کتاب طهارت از جلد سوم کتاب وسائل الشیعة]، بر کراهت وضو گرفتن از ظروف نقره کوب یا طلاکوب یا منقوش به صور دلالت دارند.

همچنین، موثقه ذیل نیز بر کراهت وضو گرفتن از ظروف نقره کوب یا طلاکوب یا منقوش به صور دلالت دارد:

عَنْ إِسْحَاقَ بْنِ عَمَّارٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ (ع): «عَنِ الطُّشْتِ يَكُونُ فِيهِ التَّمَائِيلُ أَوْ الْكُوزُ أَوْ التُّورُ يَكُونُ فِيهِ التَّمَائِيلُ أَوْ فِضَّةٌ لَا يُتَوَضَّأُ مِنْهُ وَلَا فِيهِ»^۱.

«تور» ظرف کوچکی از طلا یا سفال است که معمولاً از آب آن برای وضو گرفتن استفاده می‌شده است.

«ذهب» ملحق به «فضة» است و در بحث آوانی (ظروف)، مُذَهَّب (طلاکوب) به مُفَضَّض (نقره کوب) ملحق شده‌اند، لذا با اینکه «ذهب» در روایت مذکور نیامده است، ولی از باب الحاق به «فضة»، حکم «فضة» بر آن بار می‌شود.

الخامس: «الوضوء بالمياه المكروهة، كالشمس و ماء الغسالة من الحدث الأكبر و الماء الآجن و ماء البئر قبل نزع المقدرات و الماء القليل الذي ماتت فيه الحية أو العقرب أو الوزغ و سؤر الحائض و الفأر و الفرس و البغل و الحمار و الحيوان الجلل و أكل الميتة، بل كل حيوان لا يؤكل لحمه»^۲.

به نظر مرحوم سید (ره)، پنجمین مورد از مکروهات وضو، وضو گرفتن با آب‌های مکروه است، مثل آبی که با خورشید گرم شده است، آبی که از غسل کردن از حدث اکبر باقی مانده است [ماء الغسالة]، آب متعفن و گندیده، آب چاه [که عین نجاست از آن خارج شده است] قبل از اینکه به مقدار معین شده آب از آن کشیده شود، آب خیلی که مار یا عقرب یا قورباغه در آن مرده است، آبی که حائض، موش، اسب، قاطر، الاغ، حیوان نجاست خوار و حیوانی که گوشت مردار می‌خورد از آن نوشیده است، بلکه وضو گرفتن با آبی که هر حیوان حرام‌گوشتی از آن بنوشد، کراهت دارد.

دلیل کراهت وضو گرفتن با آب گرم شده به وسیله خورشید، روایت ذیل است:

عَنْ إِسْمَاعِيلَ بْنِ أَبِي زِيَادٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ (ع)؛ قَالَ: «قَالَ رَسُولُ اللَّهِ (ص): "الْمَاءُ الَّذِي تُسَخِّنُهُ الشَّمْسُ لَا تَوَضَّأُوا بِهِ وَلَا تَغْتَسِلُوا بِهِ وَلَا تَعْجِنُوا بِهِ فَإِنَّهُ يُورِثُ الْبَرَصَ"»^۳.

روایت مذکور به اطلاقش بر این دلالت دارد که فرقی نیست که آبی که به وسیله خورشید گرم شده است در ظرف باشد یا در برکه باشد.

تعلیلی که در ذیل روایت مذکور، آمده است [فَإِنَّهُ يُورِثُ الْبَرَصَ]، بر کراهت وضو گرفتن با آبی که به وسیله خورشید گرم شده است، ارشاد دارد، یعنی نهی به کار رفته در روایت مذکور، نهی تحریمی نیست، بلکه نهی تنزیهی است.

از ضمیمه روایت ذیل به روایت مذکور، فهمیده می‌شود که نهی وارد شده در روایت مذکور، بر کراهت حمل می‌شود:

۱. شیخ حر عاملی، وسائل الشیعة، ج ۱، کتاب الطهارة، ابواب الوضوء، باب ۵۵، ص ۴۹۱، ح ۱.

۲. سید محمدکاظم، طباطبایی یزدی، العروة الوثقی، ج ۱، ص ۲۰۱.

۳. شیخ حر عاملی، وسائل الشیعة، ج ۱، کتاب الطهارة، ابواب الماء المضاف، باب ۶، ص ۲۰۷، ح ۲.

عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سِنَانٍ عَنْ بَعْضِ أَصْحَابِنَا عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ (ع)؛ قَالَ: «لَا بَأْسَ بِأَنْ يَتَوَضَّأَ الْإِنْسَانُ بِالْمَاءِ الَّذِي يُوَضَّعُ فِي الشَّمْسِ»^۱.
دلیل کراهت وضو گرفتن با آب غُساله از حدیث اکبر، همان ادله‌ای است که در بحث میاه در فصل مربوط به حکم آبی که برای وضو استعمال می‌شود، مطرح شده است.

آیت الله حکیم (ره) فرموده است که کراهت وضو گرفتن با آب غُساله از حدیث اکبر در فرضی است که آب غُساله پاک باشد^۲. البته نظر مختار این است که آب غُساله پاک است.

دلیل کراهت وضو گرفتن با آب متعفن، روایت ذیل است:

عَنِ الْحَلَبِيِّ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ (ع)؛ «فِي الْمَاءِ الْآجِنِ يُتَوَضَّأُ مِنْهُ إِلَّا أَنْ تَجِدَ مَاءً غَيْرَهُ فَتَنْزَهُ مِنْهُ»^۳.

دلیل کراهت وضو گرفتن با آب چاه قبل از کشیدن مقدار معلوم از آن، روایت ذیل است:

عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ إِسْمَاعِيلَ بْنِ بَزِيعٍ؛ قَالَ: كَتَبْتُ إِلَى رَجُلٍ أَسْأَلُهُ أَنْ يَسْأَلَ أَبَا الْحَسَنِ الرُّضَا (ع) عَنِ الْبَثْرِ تَكُونُ فِي الْمَنْزِلِ لِلْوُضُوءِ فَيَقْطُرُ فِيهَا قَطْرَاتٌ مِنْ بَوْلٍ أَوْ دَمٍ أَوْ يَسْقُطُ فِيهَا شَيْءٌ مِنْ عَذْرَةٍ كَالْبَغْرَةِ وَنَحْوِهَا؛ مَا الَّذِي يُطَهِّرُهَا حَتَّى يَحِلَّ الْوُضُوءُ مِنْهَا لِلصَّلَاةِ؟ فَوَقَّعَ (ع) بِخَطِّهِ فِي كِتَابِي: «يُنْزَحُ دَلَاءٌ مِنْهَا»^۴.

دلیل کراهت وضو گرفتن با آب خیلی که مار، عقرب و قورباغه در آن مرده است، روایات ذیلند:

روایت اول: عَنْ أَبِي بصيرٍ؛ قَالَ: سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ (ع) عَنْ حَيَّةٍ دَخَلَتْ حُبًّا فِيهِ مَاءٌ وَخَرَجَتْ مِنْهُ، قَالَ: «إِذَا وَجَدَ مَاءً غَيْرَهُ فَلْيُهِرِفْهُ»^۵.
روایت مذکور، بر این دلالت دارد که اگر مار مرده در ظرف آب باشد، به طریق اولی وضو گرفتن با آن آب کراهت خواهد داشت.
روایت دوم: عَنْ سَمَاعَةَ؛ قَالَ: سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ (ع) عَنْ جَرَّةٍ وَجِدَ فِيهَا خُنْفَسَاءُ قَدْ مَاتَتْ قَالَ: «أَلْقِهَا وَتَوَضَّأْ مِنْهُ وَإِنْ كَانَ عَقْرَبًا فَأَرِقِ الْمَاءَ وَتَوَضَّأْ مِنْ مَاءٍ غَيْرِهِ»^۶.

روایت سوم: عَنْ هَارُونَ بْنِ حَمَزَةَ الْغَنَوِيِّ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ (ع)؛ قَالَ: سَأَلْتُهُ عَنِ الْفَارَةِ وَالْعَقْرَبِ وَأَشْبَاهِ ذَلِكَ؛ يَقَعُ فِي الْمَاءِ فَيُخْرَجُ حَيًّا هَلْ يُشْرَبُ مِنْ ذَلِكَ الْمَاءِ وَيَتَوَضَّأُ مِنْهُ؟ قَالَ: «يُسْكَبُ مِنْهُ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ وَقَلِيلُهُ وَكَثِيرُهُ بِمَنْزِلَةِ وَاحِدَةٍ ثُمَّ يُشْرَبُ مِنْهُ وَيَتَوَضَّأُ مِنْهُ غَيْرَ الْوَرَعِ فَإِنَّهُ لَا يُنْتَفَعُ بِمَا يَقَعُ فِيهِ»^۷.

دلیل کراهت وضو گرفتن با آبی که زن حائض از آن نوشیده است، روایت ذیل است:

عَنِ الْعِيسِيِّ بْنِ الْقَاسِمِ؛ قَالَ: سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ (ع) عَنْ سُورِ الْحَائِضِ؛ فَقَالَ: «لَا تَوَضَّأُ مِنْهُ وَتَوَضَّأُ مِنْ سُورِ الْجُنْبِ إِذَا كَانَتْ مَأْمُونَةً ثُمَّ تَغْسِلُ يَدَيْهَا قَبْلَ أَنْ تَدْخُلَهُمَا الْإِنَاءَ وَكَانَ رَسُولُ اللَّهِ (ص) يَغْتَسِلُ هُوَ وَعَائِشَةُ فِي إِنَاءٍ وَاحِدٍ وَيَغْتَسِلَانِ جَمِيعًا»^۸.

۱. همان، ص ۲۰۸، ح ۳.

۲. سید محسن، حکیم طباطبائی، مستمسک العروة الوثقی، ج ۲، ص ۳۲۶.

۳. شیخ حر عاملی، وسائل الشیعة، ج ۱، کتاب الطهارة، ابواب الماء المطلق، باب ۳، ص ۱۳۸، ح ۲.

۴. همان، باب ۱۴، ص ۱۷۶، ح ۲۱.

۵. همان، ابواب الآسار، باب ۹، ص ۲۳۹، ح ۳.

۶. همان، ص ۲۴۰، ح ۶.

۷. همان، ح ۴.

۸. همان، باب ۷، ص ۲۳۴، ح ۱.

دلیل کراهت وضو گرفتن با آبی که موش، اسب، قاطر، الاغ، حیوان نجاست خوار و حیوانی که گوشت مردار می‌خورد از آن نوشیده است، روایاتی هستند که در این رابطه وارد شده‌اند [در بعضی از روایات، تعبیر «ما لایؤکل لحمه» به کار رفته است و این تعبیر را اعم از حیوان حرام و مکروه دانسته‌اند] که این روایات در ابواب الآسار از کتاب طهارت از جلد اول کتاب وسائل الشیعة آمده‌اند.

مشهور فقها گفته‌اند که وضو گرفتن با آبی که موش، قاطر و الاغ از آن نوشیده‌اند مکروه است و شاید اسب نیز به قاطر ملحق بشود.

البته بعضی گفته‌اند که کراهت وضو گرفتن با آبی که موش، قاطر، الاغ و اسب از آن نوشیده‌اند، مقتضای خبر و شاء [عَنِ الْوِشَاءِ عَمَّنْ ذَكَرَهُ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ (ع): «أَنَّهُ كَانَ يَكْرَهُ سُورَ كُلِّ شَيْءٍ لَا يُؤْكَلُ لَحْمُهُ»^۱] است؛ به این بیان که گفته‌اند «ما لایؤکل لحمه» که در این روایت آمده است، همه حیوانات مذکور را شامل می‌شود.

عده‌ای نیز کراهت وضو گرفتن با آبی که موش، قاطر، الاغ و اسب از آن نوشیده‌اند را از مفهوم روایت مضمرة سماعة [عَنْ زُرْعَةَ عَنْ سَمَاعَةَ؛ قَالَ: سَأَلْتُهُ هَلْ يُشْرَبُ سُورُ شَيْءٍ مِنَ الدَّوَابِّ وَ يُتَوَضَّأُ مِنْهُ؟ قَالَ: «أَمَّا الْإِبِلُ وَالْبَقَرُ وَالْغَنَمُ فَلَا بَأْسَ»^۲] برداشت کرده‌اند. دلیل کراهت وضو گرفتن با آبی که حیوان نجاست خوار از آن نوشیده است و همچنین، حیوانی که گوشت مردار را می‌خورد، این است که تعبیر «ما لایؤکل لحمه»، این حیوانات را نیز شامل می‌شود.

فصل فی أفعال الوضوء

الأول: غسل الوجه

«و حده من قُصاص الشعر إلى الذَّقْن طَوْلًا و ما اشتمل عليه الإبهام و الوسطى عرضاً»^۳.

به نظر مرحوم سید (ره)، اولین فعل از افعال وضو شستن صورت است. حد و مرز شستن صورت، از حیث طول، از محل روییدن مو تا چانه است و از حیث عرض، ما بین انگشت ابهام و وسطی است.

«الحمد لله رب العالمين»

۱. همان، باب ۵، ص ۲۳۲، ح ۲.

۲. همان، ح ۳.

۳. سید محمدکاظم، طباطبایی یزدی، العروة الوثقی، ج ۱، ص ۲۰۲.